

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

АБДУЛЛАЕВА МАФТУНА МУРОТ ҚИЗИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КОНСТИТУЦИЯВИЙ СУДЛОВ
ИНСТИТУТИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ.
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Contents of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy(PhD)

Абдуллаева Мафтуна Мурот кизи

Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институтининг
ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш.....3

Abdullaeva Maftuna Murot kizi

The improvement of the organizational and legal framework of the constitutional
justice institute in the Republic of Uzbekistan.....24

Абдуллаева Мафтуна Мурот кизи

Совершенствование организационно-правовых основ института
конституционного правосудия в Республике Узбекистан.....42

Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати

Список опубликованных научных работ
List of published scientific works.....46

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

АБДУЛЛАЕВА МАФТУНА МУРОТ ҚИЗИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КОНСТИТУЦИЯВИЙ СУДЛОВ
ИНСТИТУТИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ.
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2018.3.PhD/Yu181 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, рус, инглиз (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (www.tsul.uz) ва «ZiyoNET» Ахборот таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Тулътеев Ильяс Тавасович,
юридик фанлари доктори, доцент

Расмий оппонентлар:

Хусанов Озод Тиллабоевич
юридик фанлар доктори, профессор

Миракулов Мирафзал Миродилович
юридик фанлар доктори, профессор

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил 5 июнь куни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент ш., Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (998) 71-233-66-36; факс: (998) 71-233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (962-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент ш., А.Темур кўчаси, 13-уй. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2021 йил «24» майда тарқатилди.

(2021 йил «24» майдаги 4-рақамли реестр баённомаси).

Р.Р.Ҳақимов

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор

И.Р.Беков

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш котиби, юридик фанлар номзоди, профессор в.б.

М.А.Ахмедшаева

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш ҳузуридаги илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертация аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда рўй бераётган ижтимоий-сиёсий жараёнлар, давлат ҳокимияти олдига қўйилаётган янги вазифалар ҳокимиятлар бўлиниши принципи механизмларини самарали амалга ошириш ҳамда «ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанати тизими»да суд ҳокимиятининг қонун чиқарувчи ва ижро ҳокимиятидан мустақиллигини таъминлашда конституциявий назорат ва судлов институтини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, «БМТнинг 2030 йилгача эришилиши лозим бўлган 17 та Барқарор ривожланиш мақсадларидан бири сифатида одил судловга эришиш ва ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш вазифаси» белгиланган бўлиб, мазкур мақсадларни амалга оширишда конституциявий назорат институти долзарб аҳамиятга эга¹.

Жаҳонда давлат ҳокимияти тизимида конституциявий судлов институти ролини ошириш, Конституциявий суд ваколатларини меъёрлаштириш, суд ҳокимиятининг умумий юрисдикция судлари ва конституциявий судлар ўртасида ваколатларни аниқ тақсимлаш, конституциявий судлар фаолиятининг самарадорлигини аниқ ва таъсирчан механизмларини ишлаб чиқиш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни конституцияга мувофиқлигини таъминлаш муҳим илмий-амалий аҳамият касб этадиган тадқиқот йўналиши сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Республикамизда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланган қоидаларни таъминлаш, «қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишга йўналтирилган суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини мустаҳкамлаш»² мақсадида кенг қамровли дастурий чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Айниқса, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига оид халқаро стандартларни таъминлашда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг роли ва ўрнини ошириш ҳамда Конституциявий судга мурожаат қилиш тартибини соддалаштириш, унинг субъектлар доирасини кенгайтириш устувор вазифалар этиб белгиланган бўлиб, ушбу вазифаларни ҳал қилиш мазкур соҳадаги қонунчиликни илғор хорижий стандартларга мослаштиришни долзарб этиб белгиламоқда.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонуни (2021), «Судлар тўғрисида»ги Қонуни, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Суд-ҳуқуқ тизимини янада такомиллаштириш ва суд ҳокимияти органларига ишончни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–5482-сон Фармони (2018), «Норма

¹ <http://www.un.uz/uzb/pages/display/sdgs>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил 13 февраль, 6-сон, 70-модда.

ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–5505-сон Фармони (2018), «Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–6012-сон Фармони (2020) ва соҳага оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур тадқиқот иши республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналиши бўйича бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Тадқиқот иши мавзуси билан боғлиқ айрим назарий ва амалий муаммолар миллий ҳуқуқшунос олимлар, жумладан, А.А.Азизхўжаев, М.А.Ахмедшаева, А.Б.Гафуров, Б.А.Эшонов, З.М.Исломов, А.Исмаатов, М.М.Миракулов, Б.Ш.Мирбабаев, А.З.Мухамеджанов, М.К.Нажимов, Х.Т.Одилқориев, Ф.Х.Одилқориева, Ф.Х.Отахонов, А.Х.Саидов, И.Т.Тультеев, Г.М.Тастанбекова, М.М.Файзиев, Р.Р.Ҳакимов, И.А.Ҳамедов, А.М.Ҳошимхонов, О.Т.Ҳусанов, У.Чариев, Ш.З.Ўразаев ва бошқа олимлар илмий ишларида тадқиқ этилган³. Қайд этиш жоизки, мамлакатимизда конституциявий судлов институтини ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш мавзуси докторлик диссертацияси даражасида комплекс ўрганилмаган.

Конституциявий ҳуқуқ соҳасида конституциявий судлов институти ва унинг ҳуқуқий мақоми масалалари бўйича махсус илмий тадқиқотлар МДҲ мамлакатлари ҳуқуқшунос олимларидан Г.Г.Арутюнян, К.С.Велский, Н.В.Витрук, В.Д.Зорькин, В.Е.Чиркин, В.В.Бриксов, Н.М.Колосова, В.А.Кряжков, Л.В.Лазарев, В.С.Нерсисянц, С.В.Боботов, Ж.В.Григорова, В.Т.Филиппов, Ю.М.Бердюгина, Т.Я.Хабриева, Б.А.Страшун, Т.А.Николаева, Н.М.Чепурнова, Ю.Л.Шульженколар томонидан, хорижий мамлакатларда мавзуга оид масалалар Hans Kelsen, Mila Versteeg, Katalin Kelemen, Mauro Cappelletti, John Ferejohn, Pasquale Pasquino, Stephen Gardbaum, Irving Kaufman, Tom Ginsburg, Alex Stone Sweet, Doreen Lustig, Jamal Greene, Zachary Elkins, Louis Favoreu каби олимлар томонидан тадқиқ этилган⁴.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим ёки илмий тадқиқот муассасаси илмий тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Тошкент давлат юридик университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг «Демократик ислохотларни чуқурлаштириш шароитида давлат бошқарувини янада эркинлаштиришнинг асосий йўналишлари» мавзусидаги фундаментал лойиҳаси (2017 – 2021 й.й.) доирасида бажарилган.

³ Мазкур олимларнинг илмий ишлари диссертация ишининг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

⁴ Мазкур олимларнинг илмий ишлари диссертация ишининг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институтини ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

ҳокимиятлар бўлиниши тизимида конституциявий судлов институтининг мазмуни ва белгиларини ёритиш;

«конституциявий судлов», «конституциявий назорат», «конституциявий суд иш юритуви» тушунчаларига оид назарий ёндашувларни тизимли таҳлил этиш асосида уларга муаллифлик таърифини ишлаб чиқиш;

Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институти ҳуқуқий асосларининг эволюциясини ўрганиш асосида босқичларга ажратиш;

давлат ҳокимияти тизимида Конституциявий суднинг конституциявий-ҳуқуқий мақоми ҳамда ўрни ва ролини аниқлаш;

конституциявий судловни амалга ошириш тартиби ҳамда ўзига хос жиҳатларини тадқиқ этиш;

хорижий мамлакатларда конституциявий судловни амалга оширишни қиёсий-ҳуқуқий таҳлил этиш асосида ижобий тажрибани миллий қонунчиликка татбиқ этиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш;

Конституциявий суд ҳуқуқий ҳужжатларининг юридик табиатини таҳлил қилиш ва уларни такомиллаштириш борасида тегишли таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

мамлакатимизда конституциявий судлов институтининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларини тадқиқ этиш ва қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов фаолиятини амалга ошириш жараёнида вужудга келадиган конституциявий-ҳуқуқий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети Ўзбекистон Республикаси ва хорижий мамлакатларнинг конституциявий судлов соҳасидаги қонун ҳужжатлари, уларни қўллаш амалиёти ҳамда юридик фанда мавжуд концептуал ёндашувлар ва илмий-назарий қарашлардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот олиб боришда тарихий, тизимли-тузилмавий, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, сўровнома, индукция, дедукция ва статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судида кўриб чиқиш учун масалалар киритиш ҳуқуқига эга субъектлар қаторига Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг раисини киритиш зарурлиги асосланган;

Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг раисини Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди мажлисининг иштирокчилари қаторига киритиш зарурияти ва унинг кўрилаётган барча масалалар юзасидан ўз фикрларини билдириши мумкинлиги асосланган;

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ваколатлари қаторига Олий суд раисининг муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судига судлар ташаббуси билан киритилган мурожаати ҳақидаги тақдимномасини кўриб чиқишини киритиш зарурияти асосланган;

Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг қонунларни шарҳлаб беришни талаб этувчи масалалар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судига тақдимномалар киритиши зарурлиги асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

«Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунга тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифлар асосланган;

Ўзбекистон Республикасининг «Конституциявий суд иш юритуви тўғрисида»ги Қонунни ишлаб чиқиш зарурияти асосланган;

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судига мурожаат этиш тартибини такомиллаштириш, шунингдек, тушунтириш ва шарҳлашга доир ҳужжатлар устидан шикоят қилиш ҳамда хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаси асосида Ўзбекистон қонунчилигида конституциявий шикоят институтини жорий этишга қаратилган таклифлар илгари сурилган;

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг давлат ҳокимиятининг бошқа органлари билан муносабатларини такомиллаштиришга йўналтирилган таклифлар ишлаб чиқилган;

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди раис ва унинг ўринбосарини қўшган ҳолда Конституциявий суднинг тўққиз нафар судьясидан иборат бўлишига оид таклиф илгари сурилган;

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди судьясининг ваколат муддати биринчи марта сайланганида беш йилни, иккинчи марта сайланганда ўн йилни ташкил этишига оид таклиф ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги ишда қўлланилган усуллар, унинг доирасида фойдаланилган илмий-назарий ёндашувлар расмий манбалардан олингани, халқаро тажриба ва миллий қонунчилик нормаларининг ўзаро таҳлил қилинган, хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, натижаларнинг етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилингани, ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқлангани билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий хулосалар асосида конституциявий назорат ва судлов фаолияти юзасидан илмий тадқиқотлар олиб боришда, шунингдек, «Конституциявий ҳуқуқ», «Давлат ва ҳуқуқ назарияси», «Конституциявий назорат ва конституциявий одил судлов» каби ҳуқуқий фанларини ўқитиш ва методик тавсиялар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, шунингдек Конституциявий суднинг амалиётида фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Конституциявий судлов институтининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш масалалари тадқиқоти хулосаларидан олинган қуйидаги натижалар асосида:

Конституциявий судда кўриб чиқиш учун масалалар киритиш ҳуқуқига эга субъектлар қаторига Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг раисини киритиш бўйича таклифдан Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 мартдаги «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-612-сон Қонунига асосан Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Конституциявий Қонуннинг 25-моддаси биринчи қисмига қўшимча киритишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2020 йил 10 декабрдаги №05/1-01-259а-сонли маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши Конституциявий судда кўриб чиқиш учун масалалар киритиш ҳуқуқига эга субъектлар ҳамда суд мажлисининг иштирокчилари доирасини кенгайтиришга ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг давлат молиявий назоратини амалга оширишдаги ҳуқуқларини такомиллаштиришга хизмат қилган;

Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг раисини Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди мажлисининг иштирокчилари қаторига киритиш зарурияти ва унинг кўрилаётган барча масалалар юзасидан ўз фикрларини билдириши ҳақидаги таклифдан Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 мартдаги «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-612-сон Қонунига асосан Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Конституциявий Қонуннинг 27-моддасига қўшимча киритишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2020 йил 10 декабрдаги №05/1-01-259а-сонли маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши Конституциявий судда кўриб чиқиш учун масалалар киритиш ҳуқуқига эга субъектлар ҳамда суд мажлисининг иштирокчилари доирасини кенгайтиришга ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг давлат молиявий назоратини амалга оширишдаги ҳуқуқларини такомиллаштиришга хизмат қилган;

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ваколатлари қаторига Олий суд раисининг муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судига судлар ташаббуси билан киритилган мурожаати

ҳақидаги тақдимномасини кўриб чиқишни киритишга оид таклифдан Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 майдаги «Баъзи давлат органларининг фаолияти такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-536-сон Қонунига асосан Ўзбекистон Республикасининг «Судлар тўғрисида»ги Қонунининг 17-моддаси иккинчи қисмига қўшимча киритишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2020 йил 10 декабрдаги №05/1-01-259а-сонли маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ваколатларининг кенгайишига ҳамда Конституциявий суд томонидан муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқлиги тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш тартибини аниқлаштиришга хизмат қилган;

Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг қонунларни шарҳлаб беришни талаб этувчи масалалар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судига тақдимномалар киритиши бўйича таклифдан Ўзбекистон Республикасининг «Судлар тўғрисида»ги Қонунининг 26-моддасининг ўн биринчи хатбошисига қўшимчалар ишлаб чиқиш жараёнида фойдаланилган. (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2020 йил 10 декабрдаги №05/1-01-259а-сонли маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши қонун ҳужжатларини қўллаш чегараларини аниқлаш ва уларни шарҳлаш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисининг Конституциявий судга тақдимнома киритиш ваколатини жорий этишга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Диссертациянинг асосий илмий хулоса ва натижалари республика ҳамда халқаро даражадаги илмий-амалий ўқув семинарлари, конференциялар ва давра суҳбатларида, жумладан 2 та халқаро ва 3 та республика илмий-амалий конференция ҳамда давра суҳбатларида апробациядан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот мавзуси бўйича жами 17 та илмий иш, шу жумладан, ОАКнинг диссертация асосий илмий натижаларини чоп этишга тавсия этилган нашрларда 8 та мақола (шундан 1 та мақола хорижий журналларда) 1 та рисола чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Илмий тадқиқот иши кириш, 9 параграфдан иборат бўлган уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва илова қисмларидан иборат бўлиб, унинг ҳажми 153 бетни (адабиётлар рўйхати ва иловаларсиз)ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, мавзу бўйича хорижий илмий-тадқиқотлар шарҳи, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, мавзунинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан алоқаси, унинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, жорий қилиниши, апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ҳақида маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг биринчи боби **«Конституциявий судлов институтининг назарий-ҳуқуқий тавсифи»** деб номланиб, Конституциявий судлов институтининг вужудга келиши ва тарихий ривожланиши, Конституциявий судлов институтининг тушунчаси, мазмун-моҳияти, белгилари ҳамда Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институтининг ҳуқуқий асосларининг шаклланиши ва ривожланишининг босқичлари масалалари тадқиқ этилган.

Диссертант томонидан ушбу боб доирасида дунёда англо-саксон ва романа-герман ҳуқуқий тизимининг ўзаро яқинлашуви жараёнида суд амалиётининг, хусусан Конституциявий суд қарорларининг роли ва аҳамияти кучайиб бораётганлиги назарий-ҳуқуқий таҳлил этилган ҳамда Ўзбекистонда конституциявий судлов соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштиришда конституциявий назорат моделларининг тарихий ривожланиши ва концептуал асосларига таяниш зарурлиги ҳақида хулосага келинган.

Муаллифнинг фикрича, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, конституция ва қонун устуворлигини таъминлаш бугунги кунда дунё мамлакатлари томонидан конституциянинг доимий мониторинги – конституциявий назоратнинг кенг миқёсида қабул қилинишига ва қўлланилишига сабаб бўлган.

Муаллифнинг фикрича, Ўзбекистонда конституциявий назорат европа моделига хос бўлиб, қуйидаги хусусиятларни ўзида акс эттиради: 1) ҳокимиятлар бўлиниши принципи, ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанатини таъминлаш мақсадида Ўзбекистонда конституциявий назоратни амалга ошириш учун алоҳида органнинг ташкил этилганлиги; 2) Асосий қонуннинг қоидалари ва низолашилаётган ҳужжат ўртасидаги муаммога кенгроқ ёндашилиши; 3) фуқаролар ҳамда юридик шахсларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни сўраб Конституциявий судга мурожаат қилиш ҳуқуқини берилганлиги; 4) ҳали имзоланмаган, кучга кирмаган ҳужжатлар устидан қўлланиладиган «ex-ante» амалиётининг мавжудлиги; 5) конституциявий назорат органи, қоида тариқасида, ҳуқуқ профессорлари, олий мартабали давлат мансабдор шахслари, бошқа малакали юристлардан сайланиши (тайинланиши); 6) конституциявий назорат органининг ҳуқуқий

ҳолати, уларнинг ваколатлари ва фаолияти тартиби конституция ва махсус қонунлар билан тартибга солиниши; 7) конституциявий назорат органлари конституциявийлигини аниқлаш юзасидан мурожаат мавжуд бўлмаган ҳолатларда ҳам конституциявийлик масаласини (мавҳум назорат) кўриб чиқиши мумкинлиги.

Диссертантнинг таъкидлашича, конституциявий судлов институтини тадқиқ этиш, авваламбор, конституциявий назорат ҳамда конституциявий судлов тушунчаларининг моҳиятини очишни тақозо этади.

Муаллиф томонидан конституциявий назорат ҳамда конституциявий судлов масалалари бўйича ҳуқуқшунос олимлар (М.Сappelletti, J.Grossman L. Favoreu, В.Е.Чиркин, Х.Т.Одилқориев)нинг фикр ва мулоҳазалари таҳлил қилинган, илмий мунозарага киришилган ҳолда конституциявий назорат ҳамда конституциявий судловнинг моҳиятини ёритишда у ёки бу белгига (ваколат ва ҳ.к.) урғу берилганлиги, конституциявий назорат ва конституциявий судлов тушунчасига нисбатан таърифларнинг турлича эканлигини қайд этган ҳолда, конституциявий назорат, конституциявий судлов ва конституцияни муҳофаза этиш тушунчаларига муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилган.

Диссертантнинг фикрича, конституциявий назорат – конституциявий судловни амалга оширишнинг асосий шакли бўлиб – ваколатли давлат органининг қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият ҳужжатларининг конституцияга мувофиқлигини текшириш, ҳокимиятнинг конституциявий бўлинишини сақлаш, конституцияда мустаҳкамланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлаш билан боғлиқ доимий назорат фаолиятидир.

Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга ошириладиган конституциявий назорат ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий судининг идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар юзасидан низолашиш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиши қиёсий таҳлил қилинган ҳамда Конституциявий суд томонидан амалга ошириладиган конституциявий назоратнинг куйидаги асосий белгилари алоҳида ажратиб кўрсатилган: 1) конституциявий назорат орқали жамиятда шаклланган кадриятлар тизимини муҳофаза этиш; 2) конституциявий нормаларни амалга оширилиши устидан назоратни таъминлаш ва конституциявий назорат органи томонидан конституцияга мос келмайдиган норматив-ҳуқуқий ҳужжат аниқланган тақдирда ўз қарори билан уларни ҳаракатдан тўхтатиш ёки тегишли идорага бундай ҳужжатларни конституцияга мувофиқлаштириш тўғрисида тавсия бериш; 3) ҳокимият ваколатларини амалга ошириш билан боғлиқ бўлиб, доимий фаолият юритувчи махсус (ёки махсус бўлмаган) давлат органи томонидан амалга оширилиши; 4) конституциявий назорат органлари томонидан (ёки мазкур органларнинг хулосаси асосида) конституциявий режимни бузган давлат органларига конституциявий жавобгарлик чораларини қўллаш ваколати мавжудлиги.

Муаллиф конституциявий судловни тушунишдаги муаммоларни таҳлил қилиб, «конституциявий судлов» – конституциявий назоратни судлов тартибида амалга оширишнинг шакли ҳисобланиб, Конституциясининг устунлигини, қонун чиқарувчи ҳамда ижро этувчи ҳокимиятнинг ҳужжатларида инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигига доир конституциявий принципнинг ва Конституция ва бошқа нормаларининг рўёбга чиқарилишини таъминлашга даъват этилган ҳамда белгиланган тартиб-таомил асосида конституциявий назоратни амалга оширишга қаратилган судлов жараёнининг умумий ифодаси деб изоҳлайди.

Тадқиқотчи Ўзбекистонда конституциявий судловнинг ҳуқуқий асослари такомиллашувидан келиб чиқиб, мазкур институт ривожланишини уч босқичга бўлиб ўрганишни таклиф қилади: биринчи босқич (1990-1995 й.) конституциявий судлов Ўзбекистон Республикаси Конституциявий назорат комитети томонидан амалга оширилганлиги ҳамда конституциявий назорат органининг давлат механизмида, хусусан ҳокимият тармоқлари тизимида ўрни ва ролига эга бўлиши ҳамда фаолият юритишининг ҳуқуқий асослари шаклланиши билан боғлиқ. Иккинчи босқич (1995-2017 й.) Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг ташкил этилганлиги ҳамда ҳамда «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги қонун янги таҳрирда қабул қилиниши, мазкур қонун билан Конституциявий суднинг сайланиш тартиби, фаолиятининг асосий принциплари, ваколатлари доираси, судьяларнинг мақоми, Конституциявий судда иш юритишнинг асосий қоидалари белгилаб берилганлиги билан боғлиқ. Учинчи босқич (2017 ва ундан кейинги йиллар) Конституциявий суднинг мустақиллигини янада мустаҳкамлаш мақсадида дастлабки назоратнинг жорий этилиши, конституциявий судга масала киритиш ҳуқуқига эга бўлган субъектлар доираси кенгайтирилиши ҳамда фуқаролар ва юридик шахсларнинг конституциявий ҳуқуқлари бузилганлиги устидан шикоятлар бўйича муайян ишда қўлланилган қонуннинг Конституцияга мувофиқлигини аниқлаш тўғрисидаги ишларни юритиш амалиётининг киритилиши ҳамда Конституциявий суд судьяларининг халқаро стандартлар асосида сайлаш амалиётини жорий этилиши билан характерланади.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Ўзбекистон Республикаси конституциявий судлов институтининг ҳуқуқий тавсифи**»га бағишланган бўлиб, тўрт параграфни ўз ичига олган. Мазкур бобда конституциявий судлов субъектининг ҳуқуқий мақоми, конституциявий судлов предмети ва доираси масалалари, конституциявий судловни амалга ошириш тартиби ва ўзига хос хусусиятлари, конституциявий суд ҳуқуқий ҳужжатларининг юридик табиати тадқиқ қилинган.

Диссертантнинг фикрича, конституциявий судлов субъекти тушунчаси орқали конституция нормалари асосида ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлган ва уларни конституциявий суд ишларини юритиш жараёнида амалга оширадиган давлат органи ёки мансабдор шахс тушунилади. Шу маънода, Ўзбекистон

Республикасида Конституциявий суд, Қорақалпоғистон Республикасида Конституциявий назорат қўмитаси конституциявий судлов субъектларидир.

Изланувчи томонидан хорижий мамлакатлар (Португалия, Россия Латвия)нинг қонунчилиги таҳлили, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонун ҳужжатлари ҳамда шаклланган амалиётдан келиб чиқиб, Конституциявий суднинг қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият ҳужжатларининг Конституцияга мувофиқлиги тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш билан бир қаторда, бошқа ваколатларини ҳам эътиборга олиб, амалдаги қонунчиликда Конституциявий суднинг ҳуқуқий мақомига муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган.

Тадқиқотчининг фикрича, Конституциявий суд ўзининг ҳуқуқий мақоми ҳамда функцияларига мувофиқ давлат органи хусусиятларига эга ҳамда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг конституцияга мувофиқлигини назорат қилувчи судлов органидир. Шунингдек, изланувчи томонидан конституциявий судларнинг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида мувозанатни таъминлаш, қонунчилик, сиёсий низоларни ҳал қилиш функциялари мавжудлиги тўғрисида хулосага келинган.

Тадқиқотчи Конституциявий суднинг бошқа давлат органлари билан муносабатлари унинг ҳуқуқий мақомини белгилашда муҳим аҳамият касб этишини эътироф этади. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги Қонунга Конституциявий суднинг давлат ҳокимиятининг бошқа органлари билан ўзаро муносабатларини тартибга солувчи қоидалар киритилиши ва бунда Конституциявий суднинг Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, айниқса Ўзбекистон Республикаси Олий суди билан ўзаро муносабатларини мустаҳкамлаш лозим деган фикрни илгари суради.

Муаллиф томонидан Конституциявий суднинг конституциявий судлов ишларини юритиш амалиётини умумлаштириш натижалари юзасидан ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари ва Ўзбекистон Республикаси Президентига тақдим этадиган мамлакатдаги конституциявий қонунийликнинг ҳолати тўғрисидаги ахборотининг мазмунини белгилаш таклиф этилган.

Шунингдек, изланувчи хорижий мамлакатлар (Испания, Португалия, Туркия, Германия, Руминия, Грузия) тажрибасидан келиб чиқиб, Конституциявий суд томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий судининг муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида судлар ташаббуси билан киритилган мурожаатини кўриб чиқишнинг аниқ тартиб-таомили ҳамда муддатларини белгилаш мақсадга мувофиқ деган хулосага келган.

Диссертантнинг фикрича, истиқболда хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаси, шаклланган амалиёт ҳамда бугунги кунда конституциявий судлов

институтларининг ривожланиш тенденцияларидан келиб чиққан ҳолда, судлар томонидан муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида масалалар юзасидан тўғридан-тўғри Конституциявий судга мурожаат қилиш амалиётини жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Тадқиқотчи Қорақалпоғистон Республикаси Конституциявий назорат органи Конституциявий назорат қўмитаси фаолиятини таҳлил қилган ҳолда, Қўмита ваколатлари мазмунан Конституциявий судларнинг фаолиятига яқинлиги шунингдек, Россия Федерацияси таркибидаги Бошқирдистон, Доғистон, Ингушетия Республикалари сингари субъектларда ҳам конституциявий назорат органлари Конституциявий суд мақомига эгаллиги ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланишини эътироф этиб, Қорақалпоғистон Республикаси Конституциявий назорат қўмитасини Конституциявий суд сифатида ташкил этиш тўғрисида таклифни илгари суради.

Диссертант томонидан конституциявий судлов объекти юзасидан ҳуқуқшунос олимларнинг (А.Нардин, Т.Шариф, В.В.Бриксов) ёндашувлари таҳлил қилиниб, конституция, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, халқаро шартномалар ҳамда суд қарорларининг конституцияга мувофиқлиги конституциявий судлов объектидир деган хулосага келинган. Шунингдек, конституциявий судлов объекти ҳар бир давлат миллий қонунчилик тизимининг ўзига хос хусусиятларига боғлиқ бўлиб, конституция, қонунлар, бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, халқаро шартномалар, суд қарорлари, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, партия қарорлари, жамоат бирлашмаларининг қарорлари конституциявий назорат объекти ҳисобланади.

Изланувчи хорижий давлатлар (Франция, Руминия, Россия, Украина) тажрибасидан келиб чиқиб, нафақат конституциявий қонунларнинг балки, жорий қонунларнинг ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг сўровига мувофиқ Конституциявий суд томонидан дастлабки назорат тартибида текшириш амалиётини жорий этиш бўйича таклифлар илгари сурган.

Тадқиқотчи миллий ва хорижий олимлар фикрларини, шунингдек ривожланган давлатлар қонунчилиги тажрибасини ўрганган ҳолда Конституциявий суд томонидан қонунчиликдаги бўшлиқларни баратараф этишга оид ишларни кўриб чиқиш, бу хусусида қарор қабул қилиш ҳамда тегишли давлат органи ёки мансабдор шахсга мазкур қарорни юбориш амалиётини йўлга қўйиш бўйича таклифни илгари суради.

Муаллиф томонидан конституциявий суд иш юритуви тушунчасини аниқлаштириш, қонун ҳужжатларида мазкур тушунчанинг мазмуни ҳамда бошқа жиҳатларини очишга эҳтиёж мавжудлиги таъкидланган. Диссертантнинг фикрича, Конституциявий суд иш юритуви Конституция, қонунлар ҳамда Конституциявий суд регламенти билан белгиланган конституциявий суд

ваколатларига таалуқли ишлар ва масалаларни кўриб чиқиш ва ҳал қилиш тартиб таомилдир.

Изланувчи конституциявий суд иш юритувини такомиллаштириш ҳамда соддалаштириш мақсадида Европа адолат суди ҳамда Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа суди Суд процессуал қоидаларининг тажрибаси таҳлили асосида ёзма (соддалаштирилган) иш юритиш тартиб таомилини қонунчиликка жорий этиш мақсадга мувофиқлиги тўғрисида хулосага келади.

Диссертантнинг фикрича, конституциявий ҳуқуқ назарияси, шунингдек қонунчилик ҳамда шаклланган амалиётдан келиб чиқиб, конституциявий суд ҳужжатларининг бошқа суд органларининг ҳужжатларидан фарқ қилувчи, асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- 1) Конституциявий суд ҳужжатларининг нормативлиги (умуммажбурийлиги);
- 2) Конституциявий суд ҳужжатларининг қатъийлиги (рад этилмаслиги) ҳамда улар устидан шикоят қилиш мумкин эмаслиги;
- 3) Конституциявий суд ҳужжатининг ижро этилиши шартлиги;
- 4) Конституциявий суд томонидан мурожаат предмети юзасидан қарор қабул қилинган бўлса, ишни қайта кўриб чиқилмаслиги (Конституциявий суд қарорини қайтадан кўриб чиқиш асослари мавжуд бўлган ҳоллар бундан мустасно);
- 5) норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг бутунлай ёки айрим қисмларини номувофиқлигини акс эттириш.

Диссертациянинг учинчи боби «Ўзбекистон Республикасида **конституциявий судлов институтини такомиллаштириш масалалари**» деб номланиб, ушбу боб ривожланган хорижий мамлакатлар конституциявий судлов органларини ташкил этиш ва фаолиятининг ўзига хос жиҳатлари, конституциявий судлов институтининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларига бағишланган.

Диссертантнинг фикрича, хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили асосида ҳокимиятлар бўлиниши тизимида конституциявий судлов институти ўрнини аниқлаштириш, Конституциявий суд ваколатларини меъёрлаштириш, Конституциявий суднинг қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлар тизимида ўзаро бир-бирини тийиб туриш тизимини ривожлантириш, умумий юрисдикция судлари ва конституциявий судлар ўртасида ваколатларни аниқ тақсимлаш ҳамда Конституциявий суд судьялари ҳамда ходимларининг мустақиллиги ҳамда фаолияти кафолатларини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Изланувчи томонидан сайлов ва унинг қонуний ўтказилишини таъминлаш конституциявий масала ҳисобланишидан келиб чиқиб, хорижий давлатлар (Австрия, Германия, Франция, Литва, Молдова, Греция, Қозоғистон)нинг тажрибасини таҳлил қилган ҳолда сайлов ва уни ўтказишнинг конституциявийлиги масаласи ҳамда сайлов натижаларининг қонунийлиги юзасидан ишларни кўриш Конституциявий суд томонидан кўрилиши лозим деган хулосага келинган.

Тадқиқотчи хорижий давлатлар (Франция, Германия, Хорватия, Корея Республикаси, Австрия, Италия, Испания)нинг илғор тажрибасини таҳлил

қилган ҳолда, мамлакатимизда Конституциявий суд органининг мустақиллигини таъминлаш ҳамда судьяларнинг касбий нуфузини ошириш мақсадида Конституциявий суд судьяларининг ваколат муддатини узайтириш мақсадга мувофиқлиги, шунингдек, Конституциявий суд аъзолари сони ҳамда судьяларга бириктириладиган экспертларнинг малакаларига қўйиладиган талабларни қайта кўриб чиқиш лозимлиги ҳамда конституциявий суд иш юритуви жараёнида электрон мурожаатлар билан ишлаш тизимининг йўлга қўйилиши бўйича таклифларни илгари сурган.

Муаллиф томонидан *конституциявий шикоят* институти бўйича хорижий давлатлар (Германия, Франция, Польша, Латвия, Озарбайжон) тажрибаси таҳлил қилинган ҳамда фуқаролар ва юридик шахсларнинг конституциявий ҳуқуқлари бузилганлиги тўғрисидаги шикоятлар бўйича муайян ишда қўлланилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг конституциявийлигини аниқлаш тўғрисида иш юритиш тартиб-таомили тадқиқ этилган. Муалифнинг фикрича, Ўзбекистонда конституциявий шикоят институти жорий этиш конституциявий одил судловнинг аҳамиятини сезиларли даражада оширади.

Муаллиф томонидан Европа Кенгаши Венеция комиссиясининг хулосалари ҳамда конституциявий шикоят институти қўллаш бўйича Германия, Озарбайжон сингари давлатлар тажрибаси таҳлил қилинган ҳамда Ўзбекистонда тўлиқ конституциявий шикоят – *норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг* конституциявийлигини аниқлаш бўйича конституциявий шикоятни жорий этиш таклиф этилган.

Тадқиқотчи томонидан истиқболда миллий қонунчиликда фуқаролар ва юридик шахсларнинг конституциявий ҳуқуқлари бузилганлиги тўғрисидаги шикоятлар бўйича муайян ишда қўлланилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг конституциявийлигини аниқлаш тўғрисидаги ишларни юритиш тартибини жорий этиш (конституциявий шикоят) асосида Конституциявий судга арзимаган важлар билан асосиз мурожаатларнинг олдини олиш мақсадида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш учун давлат божи белгилаш лозимлиги, бу Конституциявий суд фаолиятида иш юкламаларини асосиз равишда ошиб кетишини олдини олишга хизмат қилиши таъкидланган.

Изланувчи амалдаги қонунчиликда *конституциявий судлов, конституциявий суд иш юритуви, конституциявий шикоят, Конституциявий судга масала киритиш ҳуқуқи* билан боғлиқ асосий тушунчаларни мазмунини ақс эттириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди.

Диссертант томонидан фуқаролар ўртасида ўтказилган сўровнома натижасига кўра, «Сиз Конституциявий суд ва унинг фаолияти хусусидаги доимий янгиликлардан хабардормисиз? Хабардор бўлсангиз қандай воситалар орқали?» деган саволга сўровномадан қатнашган респондентларнинг қарийб 43 %и «йўқ, фаолияти тўғрисида деярли маълумот учрамайди», деб жавоб берганлиги ҳамда «Сизнингча Конституциявий суднинг расмий веб-сайтидан фаолиятига доир керакли

ҳамда тўлиқ маълумотларни олиш мумкинми? » деган саволга респондентларнинг қарийб 45 %и «Конституциявий суднинг расмий веб-сайти борлигидан хабарим йўқ» деб жавоб берганлиги учун Конституциявий суднинг расмий веб-сайти орқали электрон тизим тартибда мурожаат этиши тизимини йўлга қўйиш (Германия, Россия, Австрия), статистик маълумотларни ҳамда суд фаолияти иш тартибига оид маълумотларни тизимли равишда равишда ёритиб бориш муҳим эканлиги асослантилган. Шунингдек, Конституциявий суд мажлисларини ахборот-телекоммуникация тармоғи – интернетда тўғридан-тўғри эфирга узатиш амалиётини йўлга қўйиш тўғрисида таклиф илгари сурилган.

ХУЛОСА

Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институтининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини конституциявий ҳуқуқ фани нуқтаи назаридан қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилиш ҳамда тадқиқот олдига қўйилган вазифаларни ҳал этиш натижалари қуйидаги илмий-амалий хулосаларга келишга ҳамда қонунчиликни такомиллаштиришга оид таклиф ва тавсияларни илгари суришга асос бўлди.

І. Илмий-назарий хулосалар

1. Қуйидаги тушунчаларга муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилди:

конституцияни муҳофаза этиш – конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш, давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанатини барпо этиш, конституциявий назоратни амалга ошириш орқали Конституциянинг устунлигини ҳамда давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятида жамият ва фуқаролар олдидаги масъуллигини таъминлашга қаратилган фаолиятдир.

конституциявий назорат – конституциявий назоратни амалга оширишга ваколатли орган томонидан амалга ошириладиган қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият ҳужжатларининг конституцияга мувофиқлигини текшириш, ҳокимиятнинг конституциявий бўлинишини сақлаш, конституцияда мустаҳкамланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлаш билан боғлиқ доимий назорат фаолиятдир.

конституциявий судлов – Конституциясининг устунлигини, қонун чиқарувчи ҳамда ижро этувчи ҳокимиятнинг ҳужжатларида инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигига доир конституциявий принципнинг ва Конституция нормаларининг рўёбга чиқарилишига ҳамда белгиланган тартиб-таомил асосида конституциявий назоратни амалга оширишга қаратилган судлов жараёнининг умумий ифодаси.

2. Конституциявий судлов институтини таҳлили асосида конституциявий назоратнинг қуйидаги белгилари санаб ўтилади:

биринчидан, конституциявий назорат орқали жамиятда шаклланган кадриятлар тизими муҳофаза этилади;

иккинчидан, конституция нормаларни амалга оширилиши устидан назоратни таъминлайди, конституцияга мос келмайдиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатни аниқлаган тақдирда ўз қарори билан уларни ҳаракатдан тўхтатади ёки тегишли идорага бундан ҳужжатларни конституцияга мувофиқлаштириш тўғрисида тавсия беради;

учинчидан, конституциявий назорат бу ҳокимият ваколатларини амалга ошириш билан боғлиқ бўлиб, доимий фаолият юритувчи махсус (ёки махсус бўлмаган) давлат органи томонидан амалга ошириладиган назорат ҳисобланади;

тўртинчидан, конституциявий назорат органлари томонидан (ёки мазкур органларнинг хулосаси асосида) конституциявий режимни бузган давлат органларига конституциявий жавобгарлик чоралари қўлланилади.

3. Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов институтининг ҳуқуқий асосларининг шаклланишини тарихий, конституциявий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилган ҳолда ушбу жараёни шартли равишда уч босқичга ажратиш мумкин: Биринчи босқич 1990 йилдан 1995 йилгача, иккинчи босқич 1995 йилдан 2017 йилгача, учинчи босқич 2017 йилдан ҳозирга қадар деб даврлаштириш мумкин.

4. Конституциявий суд ўзининг ҳуқуқий мақоми ҳамда функцияларига мувофиқ давлат органи хусусиятларига эга ҳамда қонунларнинг ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг конституцияга мувофиқлигини назоратини амалга оширадиган судлов органи ҳамдир. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди давлат органи ҳамда суд органи сифатида қуйидаги функцияларни амалга оширади: инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида мувозанатни таъминлаш, қонунчилик, сиёсий низоларни ҳал қилиш.

5. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди веб-сайти орқали фуқаролар ва юридик шахсларнинг мурожаат этиши тизимини йўлга қўйиш, статистик маълумотларни тизимли равишда ёритиб бориш амалиётини жорий қилиш таклиф этилади.

6. Конституциявий суд қарорларнинг ижросини таъминлаш бўйича давлат органларини фаолиятини ўрганиш ҳамда жисмоний ва юридик шахсларни мурожаатлари асосида қабул қилинган қарорларда белгиланган вазифаларни бажарилганлигини мониторингини олиб бориш мақсадида Конституциявий суд таркибида Конституциявий суд қарорларини ижросини таъминлаш устидан назорат бўлимини ташкил этиш таклиф этилади.

II. Норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар:

7. Конституциявий суд иш юритуви масалаларини комплекс тартибга солувчи ягона *Ўзбекистон Республикасининг «Конституциявий суд иш юритуви тўғрисида»*ги Қонунини ишлаб чиқиш таклиф этилади.

8. Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасининг

Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунида Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, айниқса Ўзбекистон Республикаси Олий суди билан ўзаро муносабатларини тартибга солувчи янги боб киритиш таклиф этилади.

9. Конституциявий суднинг ваколатларидан келиб чиқиб, «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонуннинг Конституциявий суднинг ҳуқуқий мақомини акс эттирувчи 3-моддасини қуйидаги тахрирда баён этиш таклиф этилади:

«Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди конституциявий судловни амалга ошириш орқали конституцияга мувофиқлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқувчи ҳамда конституция ва қонун билан белгиланган бошқа ваколатларни амалга оширувчи доимий фаолият кўрсатувчи мустақил суд ҳокимияти органидир».

10. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунга конституциявий судлов билан боғлиқ асосий тушунчаларни ва уларнинг таърифлари акс этган қуйидаги тахрирдаги 3¹-модда киритиш:

«3¹-модда. Асосий тушунчалар

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

Конституциявий судлов – қонун чиқарувчи ҳамда ижро этувчи ҳокимиятнинг ҳужжатларида инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигига доир конституциявий принципни таъминлаш ҳамда конституция ва қонун билан белгиланган бошқа ваколатларни амалга ошириш билан боғлиқ фаолият;

Конституциявий суд иш юритуви – қонун ва Конституциявий суд ҳужжатлари билан тартибга солинган, ваколатли суд органи томонидан конституциявий-ҳуқуқий масалаларни кўриб чиқиш, ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиш, қонунда белгиланган ҳолларда қайта кўришга қаратилган процессуал фаолият;

Конституциявий шикоят – жисмоний ва юридик шахсларнинг муайян суд иш юритишда қўлланилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар конституция билан кафолатланган ҳуқуқларини бузади деб ҳисоблаганда ҳамда судда ҳимоя қилишнинг бошқа барча воситаларидан фойдаланиб бўлингандан сўнг Конституциявий судга мурожаат этиш ҳуқуқи;

Конституциявий судга масала киритиш – Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди ваколатларига оид конституциявий судлов ишлари юзасидан қонунда белгиланган субъектларнинг масала киритиш ҳуқуқи».

11. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунга судлар томонидан муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида масалалар юзасидан тўғридан-тўғри Конституциявий судга мурожаат қилиш тартибини киритиш таклиф

этилади.

12. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий судининг муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида судлар ташаббуси билан киритилган мурожаатини кўриб чиқиш муддатини амалдаги қонунчиликда белгилаш мақсадида «Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунига 77-моддасига қуйидаги таҳрирдаги иккинчи қисмни киритиш таклиф этилади:

«Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий судининг муайян ишда қўлланилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида судлар ташаббуси билан киритилган мурожаати бу турдаги масала юзасидан иш келиб тушган кундан бошлаб беш ой ичида қарор қабул қилинади ҳамда оммавий ахборот воситаларида ҳамда Конституциявий суднинг расмий веб-сайтида эълон қилинади».

13. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунининг 83-моддасига дастлабки назоратни амалга оширишнинг аниқ тартиб-таомилларини белгилаш таклиф этилган. «Конституциявий суд томонидан Ўзбекистон Республикасининг Президенти томонидан имзолангунига қадар Ўзбекистон Республикаси конституциявий қонунларининг, Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларини ратификация қилиш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси қонунларини Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлиги тўғрисидаги масала кечи билан ўн беш кун ичида кўриб чиқилиши ҳамда қарор қабул қилиниши шарт».

14. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунининг 4-моддаси биринчи қисми иккинчи бандига қуйидаги кўшимчани киритиш мақсадга мувофиқ: *Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди Ўзбекистон Республикаси Президентининг сўровига мувофиқ имзолангунига қадар қонунларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқлигини аниқлайди».*

15. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг парламент палаталари ва Ўзбекистон Республикаси Президентига тақдим этадиган конституциявий қонунийлик тўғрисидаги ахборотининг мазмунини қонунчиликда аниқ акс эттириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунига қуйидаги мазмундаги 87¹-модда моддани киритиш таклиф этилади:

«87¹-модда. Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов ишларини юритиш амалиётини умумлаштириш натижалари юзасидан ҳар йилги мамлакатдаги конституциявий қонунийликнинг ҳолати тўғрисидаги ахборот

Ўзбекистон Республикасида конституциявий судлов ишларини юритиш амалиётини умумлаштириш натижалари юзасидан ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарига ва Ўзбекистон Республикаси Президентига мамлакатдаги конституциявий қонунийликнинг ҳолати тўғрисидаги ахборотда қуйидагилар акс эттирилиши лозим:

Конституциявий суд томонидан ўрганилган ва кўриб чиқилган материалларнинг таҳлили;

Жамиятдаги ижтимоий муносабатларни конституциявий тартибга солинганлик даражаси, ҳуқуқдаги бўшлиқлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўртасида тафовутлар тўғрисида маълумотлар;

мамлакатда конституциявий қонунийликни таъминлашдаги муаммолар ва уларни бартараф этишга оид таклиф ва тавсиялар».

16. Конституция ва қонунлар устунлигини таъминлаш мақсадида Конституциявий суд томонидан ҳуқуқдаги бўшлиқларни бартараф этиш бўйича ишларни кўриб чиқиш амалиётини жорий этиш таклиф этилади.

17. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонуннинг 72-моддасининг биринчи қисмини қуйидаги мазмундаги жумла билан тўлдириш таклиф этилади:

«Конституциявий суднинг қарорлари, хулосалари, ва бошқа ҳужжатлари, шунингдек, улар юзасидан Конституциявий суд судьяларининг алоҳида фикрлари оммавий ахборот воситаларида ҳамда Конституциявий суднинг расмий веб-сайтида эълон қилинади».

18. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунига конституциявий шикоят билан мурожаат этиш қоидаларини белгилаш мақсадида қуйидаги таҳрирда 86-моддасининг биринчи қисмини баён қилиш ва тўртинчи қисмини киритиш таклиф этилади:

Конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари муайян ишда қўлланилган ва Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ бўлмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда бузилган деб ҳисобловчи фуқаролар ҳамда юридик шахсларнинг шикоятлари, агар судда ҳимоя қилишнинг бошқа барча воситаларидан фойдаланиб бўлинган бўлса, судда ишни кўриб чиқиш тугаган кундан эътиборан бир йилдан кечиктирмай берилади.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари ва битимларида ўзгача қоидалар назарда тутилмаган бўлса, хорижий давлатларнинг жисмоний ва юридик шахслари, фуқаролиги бўлмаган шахслар ушбу Қонунда белгиланган тартибда Конституциявий судга шикоят билан мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

19. «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида»ги Қонунга қуйидаги таҳрирдаги 50¹-моддани киритиш:

«50¹-модда. Ёзма (содаллаштирилган) тартибда иш юритиш

Суд ишни ёзма кўриб чиқиш учун ҳужжатлар етарли деб топганда ва мазкур иш бўйича тарафларнинг иштироки уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш учун зарур деб топмаган ҳолларда ҳамда

тарафлар бунга эътироз билдирмаса ишни кўриб чиқиш ёзма (содаллаштирилган) тартибда ўтказилиши мумкин.

Иш ёзма (содаллаштирилган) тартибда кўрилганида суд ишидаги мавжуд ҳужжатларни текшириш билан кифояланади, ишда иштирок этувчи тарафларнинг ёзма мурожаатлари ва илтимосларини эътиборга олиб, қарор чиқаради, бу қарор ёзма тартибда чиқарилган қарор деб аталади».

20. Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди томонидан Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари нормаларини расмий шарҳлаш тартибига оид қарор қабул қилиш таклиф этилади:

Мазкур қарорда Конституция ва қонун ҳужжатларини расмий шарҳлашга оид асосий тушунчалар мазмуни, ҳуқуқ нормаларини шарҳлаш тартиби ва уларнинг мазмунига қўйиладиган асосий талаблар, шарҳлаш тўғрисидаги мурожаатларни кўриб чиқишга қабул қилиш ёки рад этиш масалалари, муддати, расмий шарҳлаш юзасидан чиқарилган ҳужжатларнинг юридик кучини белгилаш ҳамда эълон қилиш масалалари ёритилиши лозим.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING OF THE SCIENTIFIC
DEGREES DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 AT TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

ABDULLAEVA MAFTUNA MUROT KIZI

**THE IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL
FRAMEWORK OF THE CONSTITUTIONAL JUSTICE INSTITUTE IN
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**12.00.02. – Constitutional Law. Administrative Law.
Finance and Customs Law**

**Doctoral (PhD) dissertation abstract
on legal sciences**

Tashkent – 2021

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2018.3.PhD/Yu181.

The dissertation is prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (summary)) on the website of the Scientific Council (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) and Information educational portal «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Supervisor:

Tulteev Ilyas Tavasovich,
Doctor of Science in Law,
Associate Professor

Official opponents:

Khusanov Ozod Tillaboevich,
Doctor of Science in Law, Professor

Mirakulov Miravzal Mirodilovich,
Doctor of Science in Law,
Professor

The leading organization:

**The Supreme School of Judges under
the Supreme Judicial Council of the
Republic of Uzbekistan**

The defense of the dissertation will be held on June 5, 2021 at 10:00 at the Session of the Scientific Council DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 at Tashkent State University of Law (Address: 100047, Sayilgokh street, 35. Tashkent city. Phone: (998971) 233-66-36; Fax: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under 962.), (Address 100047, Amir Temur Street, 13. Tashkent city. Phone: (998971) 233-66-36).

The abstract of the dissertation is distributed on May 24, 2021.

(Registry protocol No. 4 On May 24 2021).

R.R.Khakimov

Chairman of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Doctor of
Science in Law, Professor

I.R.Bekov

Secretary of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Candidate of
Science in Law, Professor

M.A.Akhmedshayeva

Chairman of the Scientific Seminar under
the Scientific Council for awarding

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. It's important the improvement the institution of constitutional control and constitutional justice in the socio-political processes taking place in the world, new challenges facing the state, the effective implementation of the mechanisms of the principle of separation of powers and in the “system of checks and balances ensuring the independence of the judicial authority from the legislature and the executive”. In particular, one of the 17 Sustainable Development Goals of UN to be achieved by 2030 is “achieving the justice and ensuring the rule of law”¹.

Increasing the role of the institution of constitutional justice in the system of state power in the world, standardization of the powers of the Constitutional Court, clear division of powers between the courts of general jurisdiction and constitutional courts, development of clear and effective mechanisms for the efficiency of constitutional courts, strengthening supremacy of the Constitution and the law by ensuring the constitutionality of normative legal acts are paid special attention to the field as a research area of great scientific and practical importance for the widespread introduction of modern technologies.

In our country comprehensive program measures are being taken to ensure the provisions of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, in particular, “ensuring the rule of law and further reforming the judicial and legal system aimed at strengthening the true independence of the judiciary and guarantees of reliable protection of the rights and freedoms of citizens”². Specifically, the priorities determined in increasing the role and participation of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan in ensuring international standards on human rights and freedoms, introducing the institution of constitutional complaints of individuals and legal entities and simplification of the procedure for applying to the Constitutional Court on the issue of studying the compliance with the Constitution of the norms of laws, expanding the circle of its subjects and the solution of these tasks makes it necessary to bring the legislation in this area in line with international standards.

The dissertation research will serve at a certain level to implement the tasks defined in the legislative acts in this area, The Constitution of the Republic of Uzbekistan (1992), The Law “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” (2021), The law “On Courts” (2000), decrees of the President of the Republic of Uzbekistan “On measures for further improvement of the judicial and legal system and increasing confidence in the bodies of the judicial power” No. DP-5482 (2018), “On approval of the concept of improvement of rule-making activities” No. DP-5505 (2018) “On the approval of the national strategy of the Republic of Uzbekistan on human rights” No. DP-6012 (2020) and other legislative acts.

¹ <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/democracy/index.html>

² Decree of the President of the Republic of Uzbekistan of February 7, 2017 No DP-4947 “On the Action Strategy for further development of the Republic of Uzbekistan” // Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, Article 70.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the country. This research work was performed within the framework of the priority I. “Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state” of the science and technology development of the Republic

The extent of the study of the research problem. Some theoretical and practical problems connected with a subject of research work studied in the scientific works of national scientists, including A.A.Azizkhodjaev, M.A.Akhmedshaeva, A.B.Gafurov, B.A.Eshonov, Z.M.Islomov, A.Ismatov, G.R.Malikova, M.M.Mirakulov, B.Sh.Mirbabaev, A.Z.Mukhamedjanov, M.K.Najimov, Kh.T.Odilkoriev, F.Kh.Odilkorieva, F.Kh.Otakhonov, A.X.Saidov, I.T.Tulteev, G.M.Tastanbekova, M.M.Fayziev, R.R.Khakimov, I.A.Khamidov, A.M.Khoshimkhanov, O.T.Khusanov, Sh.Z.Urazaev and other scientists³. It should be noted that, the topic of the improvement of the organizational and legal framework of the institution of constitutional justice in the Republic of Uzbekistan have not been studied as a comprehensive study at the level of doctoral dissertation.

Special scientific researches on the Institute of Constitutional justice and its legal status in the field of constitutional law researched by legal scholars of the CIS countries G.G.Harutyunyan, K.S.Velskiy, N.V.Vitruk, V.D.Zorkin, V.E.Chirkin, V.V.Briksov, N.M.Kolosova, V.A.Kryajkov, L.V.Lazarev, V.S.Nersesyants, S.V.Bobotov, J.V.Grigorova, V.T.Filippov, Y.M Berdyugina, T.Ya.Khabrieva, B.A.Strashun, T.A.Nikolaeva, N.M.Chepurnova, Y.L.Shulzhenko from foreign countries this area have been studied by Hans Kelsen, Mila Versteeg, Katalin Kelemen, Mauro Cappelletti, John Ferejohn, Pasquale Pasquino, Stephen Gardbaum, Irving Kaufman, Tom Ginsburg, Alex Stone Sweet, Doreen Lustig, Jamal Greene, Zachary Elkins, Louis Favoreu⁴.

Relation of the dissertation’s theme to the scientific-research work of higher education institution where it was implemented. The theme of the dissertation was implemented in the framework of the fundamental project of the research plan of the Tashkent State University of Law “The main directions of further liberalization of public administration in the context of deepening democratic reforms” (2017-2021).

The aim of the research is development proposals and recommendations on the improvement of the organizational and legal framework of the constitutional justice institute in the Republic of Uzbekistan.

The tasks of the research:

highlighting the essence and characteristics of the institution of constitutional justice in the system of separation of powers;

³ The scientific works of these scientists are given in the list of references used in the dissertation.

⁴ The scientific works of these scientists are given in the list of references used in the dissertation.

development an author's definition of the concepts of "constitutional justice", "constitutional control", "constitutional proceedings" on the basis of a systematic analysis of theoretical approaches;

categorizing the evolution of the legal basis of the institution of constitutional justice in the Republic of Uzbekistan into period stages;

determining the legal status and place and role of the Constitutional Court in the system of state power;

study the procedure and peculiarities of constitutional proceedings;

study the priorities of improving the legal framework of the institution of constitutional justice in the country and to develop proposals and recommendations for improving the legislation;

analysis of the legal nature of constitutional court acts and development of relevant proposals and recommendations for their improvement;

development of proposals for the application of advanced experience in national legislation on the basis of comparative legal analysis of the implementation of constitutional justice in foreign countries;

The object of the research is a system of constitutional-legal relations arising in the process of carrying out constitutional justice in the Republic of Uzbekistan.

The subject of the research is normative and legal acts regulating the constitutional justice institute in Uzbekistan, legal practices, legislation and practice of foreign countries, as well as conceptual approaches, scientific and theoretical views and legal categories existing in constitutional law.

Research methods. Methods such as complex study of historical, system-structural, comparative-legal, logical, scientific sources, survey, induction, deduction and analysis of statistical data were used in the research.

Scientific novelty of the research is as follows:

It is justified that it is necessary to include the Chairman of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the list of subjects entitled to submit issues for consideration by the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan;

the need to include the Chairman of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the list of participants of the session of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan and ability to express his views on all issues under consideration is justified;

The need to include in the powers of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan consideration the submission of the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan on the appeal of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, initiated by the courts, on the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with normative legal acts to be applied in a particular case is justified;

the need for the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan to give submissions to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan on issues requiring interpretation of laws.

Practical results of the research include the following:

Proposals for amendments and additions are justified to the Law of the Republic of Uzbekistan “On courts” and the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan;

The need to develop the Law of the Republic of Uzbekistan “On Constitutional proceedings” is justified;

Proposals on improving the procedure for appealing to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, as well as introduction of a mechanism for appealing acts of clarification and interpretation, and institution of constitutional complaint in the legislation of Uzbekistan based on advanced practices of foreign countries are justified;

The need to improve the relations of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan with other public authorities is justified;

The proposal on the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan is composed of nine judges of the Constitutional Court, including the chairman and his deputy is justified;

The proposal on the term of office of a judge of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan is - upon the initial election, five years, upon the next election - ten years is justified.

Reliability of research results. The reliability of the research results is based on the methods used in the work, the scientific and theoretical approaches used in it, the mutual analysis of international experience and national legislation, the implementation of conclusions and recommendations, the results published in leading national and foreign publications, approved by the authorities.

The scientific and practical significance of the results of the research. The scientific significance of the research results in conducting research on constitutional control and constitutional justice on the basis of its scientific and theoretical conclusions, as well as teaching and methodological recommendations on legal disciplines such as “Constitutional law”, “Theory of state and law”, “Constitutional control and constitutional justice” can be used in the preparation.

The practical significance of the research results is determined by the fact that it can be used to improve the normative legal acts regulating the activities of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, law enforcement practice, as well as in the practice of the Constitutional Court.

Implementation of the research results. Based on the following results obtained from the study of improving the organizational and legal framework of the Constitutional justice institute:

The proposal to include the Chairman of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the list of subjects entitled to submit issues for consideration by the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan used to amend to the first part of Article 25 of the Constitutional Law of the Republic of Uzbekistan No. LRU-431 “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” on the basis of the Law of the Republic of Uzbekistan on March 17, 2020 No. LRU-612 “On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Uzbekistan” (Reference of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan December 10, 2020 №05/1-01-259a) The

implementation of this proposal served to expand the range of subjects entitled to submit issues for consideration in the Constitutional Court and to improve the rights of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the exercise of state financial control;

The proposal to include the Chairman of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the list of participants of the session of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan and ability to express his views on all issues under consideration used to amend to the first part of Article 27 of the Constitutional Law of the Republic of Uzbekistan No. LRU-431 “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” on the basis of the Law of the Republic of Uzbekistan on March 17, 2020 No. LRU-612 “On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Uzbekistan” (Reference of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan December 10, 2020 №05/1-01-259a)

The implementation of this proposal served to expand the range of participants in the Constitutional Court and improve the rights of the Accounting Chamber of the Republic of Uzbekistan in the implementation of public financial control;

The proposal to include in the powers of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan consideration the submission of the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan on the appeal of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, initiated by the courts, on the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with normative legal acts to be applied in a particular case used to amend to the second part of Article 17 of the Law of the Republic of Uzbekistan No. 162-II “On Courts” on the basis of the Law of the Republic of Uzbekistan on May 10, 2019, No. LRU-536 “On introduction of changes and additions to some legislative acts of the Republic of Uzbekistan in connection with improving the activities of some state bodies and organizations” (Reference of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan December 10, 2020 №05/1-01-259a)

The implementation of this proposal served to expand the powers of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan and to determine the procedure for consideration by the Constitutional Court on compliance of normative legal acts to be applied in a particular case to the Constitution of the Republic of Uzbekistan;

The proposal on the Chairman of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan to give submissions to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan on issues requiring interpretation of laws used to development additions to the eleventh paragraph of Article 26 of the Law of the Republic of Uzbekistan No. 162-II “On Courts” on the basis of the Law of the Republic of Uzbekistan on May 10, 2019, No. LRU-536 “On introduction of changes and additions to some legislative acts of the Republic of Uzbekistan in connection with improving the activities of some state bodies and organizations” (Reference of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan December 10, 2020 №05/1-01-259a)

Implementation of this proposal served to introduce the power of the Chairman

of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan to submit to the Constitutional Court to determine the limits of application of the legislation and their interpretation.

Approbation of the results of the research. The results of the research have been discussed at 6 scientific conferences, including 3 international and 3 national scientific-practical conferences, roundtable discussion and workshops.

Publication of the research results. Based on the results of this research, a total of 17 scientific papers have been published, including 8 articles (including 1 foreign journal) in scientific publications recommended for publication of the main scientific results of doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan and 1 pamphlet.

The structure and volume of the dissertation. The structure of the dissertation consists of introduction, three chapters consisting of nine paragraphs, conclusion, bibliography and annex. The volume of the dissertation is 153 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation includes the relevance and necessity of the research theme, the relevance of the research to the main priorities of the national science and technology development, the review of foreign scientific research on the subject, the level of studying the problem, the relation of the dissertation theme to the scientific research work of higher education institution where the dissertation is written, the aim and tasks, object and subject, methods, scientific novelty and results of the research, reliability of the research results, scientific and practical significance of the research results, their implementation, the approbation, announcement of the results, structure and the volume of the dissertation.

The first chapter of the dissertation is entitled “**Theoretical and legal description of the constitutional justice institute**” which studied the formation and historical development of the constitutional justice institute, the concept, content, characteristics of the institute of constitutional justice and formation and development stages of the legal basis of the constitutional justice institute in the Republic of Uzbekistan.

In this chapter the dissertator analyzed a theoretical and legal analysis of the growing role and importance of judicial practice, in particular, the decisions of the Constitutional Court in the process of convergence of Anglo-Saxon and Romano-Germanic legal systems in the world and concluded that in the improvement of legislation in the field of constitutional justice in Uzbekistan it should be taken into consideration the historical development of models of constitutional control and rely on the conceptual basis.

According to the author, the protection of human rights and freedoms, as well ensuring the supremacy of the constitution and law in the country, has led to the widespread use of constitutional monitoring of the constitution – constitutional control by the countries of the world today.

From the point of the view of the author, constitutional control in Uzbekistan is typical of the European model and reflects the following features: 1) establishment of a separate body for the exercise constitutional review in Uzbekistan in order to ensure the principle of separation of powers, checks and

balances; 2) A broader approach to the problem between the provisions of the Basic Law and the act in dispute; 3) the right of citizens and legal entities to apply to the Constitutional Court for protection of their rights; 4) the existence of an “ex-ante” practice applied to acts that have not yet been signed and entered into force; 5) election (appointment) of the body of constitutional control, as a rule, from professors of law, high-ranking state officials, other qualified lawyers; 6) legal status of the body of constitutional control, their powers and order of activity are regulated by the constitution and special laws; 7) constitutional review bodies may consider the issue of constitutionality (abstract control) even in the absence of an appeal to determine its constitutionality.

According to the dissertator, the study of the institution of constitutional justice, first of all, requires the highlight the essence of the concepts of constitutional control and constitutional justice.

Having analyzed the views and approaches of legal scholars on the issues of constitutional control and constitutional justice (M.Cappelletti, J.Grossman Louis Favoreu, V.E.Chirkin, Kh.Odilkoriev), in the context of scientific debate the researcher recognized that to highlight of the essence of constitutional control and constitutional justice the emphasis is given on one or another feature (authority, etc.) and noted that the definitions are different from the concept of constitutional control and constitutional justice. The author developed author’s definitions of the concepts of constitutional control, constitutional justice, and constitutional protection.

According to the dissertator, constitutional control is the main form of exercising constitutional justice, which is permanent oversight activity of the authorized state body related to check the constitutionality of acts of legislative and executive branches, to maintain the constitutional separation of powers, to guarantee of human rights and freedoms enshrined in the constitution.

Making comparative-legal analysis of the constitutional review exercised by the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, the President of the Republic of Uzbekistan, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan and the consideration disputes over departmental normative legal acts by Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, the author highlighted the following main features of the constitutional control exercised by the Constitutional Court:

1) protection of the system of values formed in the society through constitutional control; 2) ensuring control over the implementation of the norms of the constitution; the constitutional control body in case of detection of unconstitutional normative legal act decides to suspend them or to recommend to the relevant body on harmonization of such acts with the constitution; 3) the activity is related to the powers and exercised by a special (or non-special) permanent state body; 4) the powers of the bodies of constitutional control (or on the basis of the conclusion of these bodies) to apply measures of constitutional liability to the state bodies violating the constitutional regime.

Analyzing the problems of understanding the constitutional justice, the author argues that “constitutional justice” is a general expression of the judicial process aimed at ensuring the supremacy of the Constitution and other norms, and the

implementation of the constitutional principle on the primacy of human rights and freedoms in the acts of the legislature and the executive.

exercising constitutional review in a judicial manner, activity aimed at ensuring the supremacy of the constitution and constitutional rights and freedoms in accordance with the procedures established by the competent authority.

The researcher analyzed the formation the legal framework of the constitutional justice institute in the Republic of Uzbekistan from a historical, constitutional and legal point of view, and studied the development of this institute in three stages:

The first stage (1990-1995) is related to the fact that the constitutional justice exercised by the Committee on Constitutional Control of the Republic of Uzbekistan and having the role and place of the constitutional review body in the state mechanism, in particular in the system of branches of government and the formation of the legal framework for its activity. The second stage (1995-2017) is related to the fact that the organization of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan and expansion of its powers. The third stage (starting in 2017 until now) characterized by the adoption of the Constitutional Law “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”, in order to further strengthen the independence of the Constitutional Court, the introduction of preliminary control, the expansion of the scope of subjects entitled to submit cases to the Constitutional Court and the introduction of the practice of determining the constitutionality of the law applied in a particular case on complaints of violations of constitutional rights of citizens and legal entities

The second chapter of the dissertation is devoted to “**Legal description of the institute of constitutional justice of the Republic of Uzbekistan**” and includes four paragraphs. In this chapter the legal status of the subject of constitutional justice, the issues of the object and scope of constitutional justice, the procedure and peculiarities of constitutional proceedings, the legal nature of Constitutional Court acts have been researched.

From the point of the view of the dissertator, the concept of the subject of constitutional justice is understood as a state body or an official who has rights and obligations on the basis of the norms of constitutional law and carries them out in the process of constitutional proceedings. In this sense, the Constitutional Court in the Republic of Uzbekistan and the Committee for Constitutional Control in the Republic of Karakalpakstan are the subjects of constitutional justice.

Based on the analysis of the legislation of foreign countries (Portugal, Russia, Latvia), as well as the Constitution and legislation of the Republic of Uzbekistan and the established practice the researcher considered other powers of the Constitutional Court, including consideration of cases on constitutionality of acts of legislative and executive powers and developed the author’s definition of the legal status of the Constitutional Court.

According to the dissertator, the Constitutional Court in accordance with its legal status and functions has the characteristics of a state body and at the same time, it is a judicial body monitors the constitutionality of normative legal acts. The researcher also concluded that the constitutional courts have the functions of ensuring human

rights and freedoms, ensuring a balance between the branches of government, legislative, political dispute resolution.

The researcher acknowledges that the relationship of the Constitutional Court with other state bodies plays an important role in determining its legal status. Therefore, the author proposed to introduce provisions governing the interaction of the Constitutional Court with other public authorities in the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”, including the President of the Republic of Uzbekistan, the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan and local authorities. In particular, it is necessary to strengthen relations with the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan.

The author suggested to determine the concept of the information on the state of constitutional legality in the country based on the results of the generalization of the practice of constitutional proceedings annually submitted to the chambers of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan and the President of the Republic of Uzbekistan.

Moreover, based on the experience of foreign countries (Spain, Portugal, Turkey, Germany, Romania, Georgia), the researcher concluded that it was expedient to determine the procedure and definite terms of the consideration by the Constitutional Court the appeal of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, initiated by the courts, on the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with normative legal acts to be applied in a particular case.

According to the dissertator, based on the advanced practices of foreign countries, the established practice and current trends in the development of constitutional justice institutions, in the perspective it's expedient introduction of the practice of applying directly to the Constitutional Court on issues of compliance of normative legal acts to be applied by the courts in a particular case with the Constitution of the Republic of Uzbekistan.

Analyzing the activities of the constitutional review body of the Republic of Karakalpakstan – Committee for constitutional control, the author recognized that powers of the Committee are similar to the Constitutional Courts, in subjects such as Bashkortostan, Dagestan, and the Republic of Ingushetia, which are part of the Russian Federation, the bodies of constitutional control have the status of Constitutional Courts, and the system of state power of the Republic of Karakalpakstan is based on the principle of separation of legislative, executive and judicial powers the researcher proposed to establish the Committee for constitutional control of the Republic of Karakalpakstan as a Constitutional Court.

Analyzing the approaches of legal scholars (A.Harding, T.Sharif, V.V.Briksov) on the object of constitutional justice, the dissertator concluded that the constitutionality of the constitution, normative legal acts, international agreements and court decisions is the object of constitutional justice. Furthermore, the object of constitutional justice depends on the specifics of the national legal system of each state, and the constitution, laws, other normative legal acts, international treaties, court decisions, decisions of local self-government bodies, party decisions, and decisions of public associations considered the object to constitutional control.

Based on the experience of foreign countries (France, Romania, Russia, Ukraine), the researcher suggested introducing the practice of preliminary consideration by the Constitutional Court not only of constitutional laws, but also of current laws at the request of the President of the Republic of Uzbekistan.

Studying the views of national and foreign scientists, as well as the experience of the legislation of developed countries, the researcher suggests introducing the practice of consideration issues on the elimination of the gaps in legislation by the Constitutional Court and make a decision and send the decision to the appropriate state body or official.

The author emphasizes the need to clarify the concept of constitutional proceedings, to clarify the essence and other aspects of this concept in the legislation.

According to the dissertator, the constitutional proceedings are a procedure for consideration and resolution of cases and issues related to the powers of the Constitutional court, established by the Constitution, laws and rules of procedures of the Constitutional Court.

In order to improve and simplify the constitutional proceedings the researcher concludes that it's expedient to introduce a written (simplified) procedure in the national legislation based on the the analysis of the experience of the Rules of Court of the European Court of Human Rights and European Court of Justice.

According to the dissertator, based on the theory of constitutional law, as well as legislation and established practice, the main features of the acts of the Constitutional court, which differ from the acts of other judicial bodies, are the following:

1) Normativeness (binding) of Constitutional court acts; 2) The decision of the Constitutional Court is final (not to be rejected) and not subject to appeal 3) Binding nature of decisions and requirements of the Constitutional Court; 4) Non-reconsideration of the case if the Constitutional Court has made a decision on the subject of the appeal (except in cases when there are grounds for reconsideration of the decision of the Constitutional Court); 5) reflect incompliances in whole or in part with the normative legal act.

The third chapter of the dissertation is entitled **“Issues of improving the institution of constitutional justice in the Republic of Uzbekistan”** which deals with specific aspects of the organization and activity of constitutional judicial bodies of developed foreign countries, priorities for improving the organizational and legal framework of the institution of constitutional justice.

From the point of the view of the dissertator, based on the analysis of foreign experience, it's important the determination the role of the constitutional justice institute in the system of separation of powers, standardization of the powers of the Constitutional Court, the development of a system of checks and balances between legislative and executive powers, clear division of powers between the courts of general jurisdiction and constitutional courts, to ensure guarantees the independence and activity of judges and staff of the Constitutional Court.

Analyzing the experience of foreign countries (Austria, Germany, France, Lithuania, Moldova, Greece, Kazakhstan) the researcher considered the fact that the ensuring the constitutionality of the elections and their conduct is constitutional

issue, and concluded Constitutional court should consider the cases on the constitutionality of the elections, their conduct and legality of election results.

Analyzing the advanced practices of foreign countries (France, Germany, Croatia, Korea, Austria, Italy, Spain), the researcher suggested that it is expedient to extend the term of office of judges of the Constitutional Court in order to ensure the independence of the Constitutional Court and increase the professional prestige of judges, in addition, reconsideration of the number of members of the Constitutional Court and the qualification requirements for experts attached to judges and establishment a system for dealing with electronic appeals in the constitutional proceedings.

The author analyzed the experience of foreign countries (Germany, France, Poland, Latvia, Azerbaijan) on the Institute of constitutional complaints and studied the procedure of the constitutional proceeding for determining the constitutionality of normative legal acts applied in a particular case on complaints of violation of constitutional rights of citizens and legal entities. According to the author, the introduction of the institution of constitutional complaint in Uzbekistan will significantly increase the importance of constitutional justice.

The author analyzes the reports of the Venice Commission of the Council of Europe (officially European Commission for Democracy through Law) and the experience of countries such as Germany and Azerbaijan in applying the institution of constitutional complaint, and proposed to introduce a full constitutional complaint which is directed to determine the constitutionality of all normative legal acts in Uzbekistan.

The researcher noted that in the perspective, on the basis of the introduction of the procedure for determining the constitutionality of the normative legal act applied in a particular case on complaints about violations of the constitutional rights of citizens and legal entities in the national legislation (constitutional complaint) in order to prevent unreasonable appeals to the Constitutional Court, it is necessary to establish a state fee for consideration of appeals of individuals and legal entities, which will serve to prevent unreasonable increase of workload in the Constitutional Court.

The researcher considers it is expedient to reflect in the current legislation the content of the basic concepts related to the constitutional justice, constitutional proceedings, constitutional complaint, the right to submit a case to the Constitutional Court.

According to the results of the survey conducted by the dissertator among citizens, to the question “Are you aware of the constant news about the Constitutional Court and its activities? By what means, if you are aware?” about 43% of respondents answered “no” “there is almost no information about its activities” and to the next question “Do you think it is possible to get the necessary and complete information on the activities of the Constitutional Court from its official website?” About 45% of respondents answered, “I do not know that the Constitutional Court has an official website”. In accordance with the results it is justified that it is important to establish an electronic system of appeals through the

official website of the Constitutional Court (Germany, Russia, Austria), to provide statistical information and systematic coverage of the procedure of judicial activity.

Furthermore, it is proposed to introduce the practice of live broadcasting of court hearings of the Constitutional Court in the information and telecommunications network – the Internet.

CONCLUSION

The research of comparative and legal analysis of the organizational and legal basis of the institute of constitutional justice in the Republic of Uzbekistan from a perspective of constitutional law and the results of accomplishment of tasks of the research served to draw the following scientific and practical conclusions, as well as to put forward proposals and recommendations for improving the legislation.

I. Scientific and theoretical conclusions

1. Author's definitions of the following concepts have been developed:

Protection of the Constitution is an activity aimed at ensuring the protection of constitutional rights and freedoms, the establishment of a balance of interests between the branches of government, the supremacy of the Constitution through constitutional control and accountability to society and citizens in the activities of state bodies and officials.

Constitutional control is the main form of exercising constitutional justice, which is permanent oversight activity of the authorized state body related to check the constitutionality of acts of legislative and executive branches, to maintain the constitutional separation of powers, to guarantee of human rights and freedoms enshrined in the constitution.

Constitutional justice is a general expression of the judicial process aimed at ensuring the supremacy of the Constitution and other norms, and the implementation of the constitutional principle on the primacy of human rights and freedoms in the acts of the legislature and the executive.

2. Based on the analysis of the institute of constitutional control, the following features of constitutional oversight are listed:

Firstly, protection of the system of values formed in the society through constitutional control;

Secondly, ensuring control over the implementation of constitutional norms; the constitutional control body in case of detection of unconstitutional normative legal act decides to suspend them or to recommend to the relevant body on harmonization of such acts with the constitution;

Thirdly, the activity is related to the powers and exercised by a special (or non-special) permanent state body;

Fourthly, the powers of the bodies of constitutional control (or on the basis of the conclusion of these bodies) to apply measures of constitutional liability to the state bodies violating the constitutional regime;

3. Analyzing the formation of the legal framework of the constitutional justice institute in the Republic of Uzbekistan from a historical, constitutional and legal point

of view, this process can be divided into three stages: the first stage from 1990 to 1995, the second stage from 1995 to 2017, the third stage can be periodized from 2017 to the present.

4. The Constitutional Court is a judicial body which exercises control the compliance of all laws and other normative legal acts with the Constitution, and in accordance with its legal status and functions, has the characteristics of a state body. The Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, as a state body and a judicial body, performs the following functions: ensuring human rights and freedoms, ensuring a balance between branches of government, legislative function and resolving political disputes.

5. It is proposed to establish an electronic system of appeals of individuals and legal entities through the website of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan, to introduce the practice of systematic coverage of statistical data.

6. In order to study the activities of state bodies to ensure the implementation of decisions of the Constitutional Court and to monitor the implementation of the tasks set out in the decisions adopted on the basis of appeals of individuals and legal entities, it is proposed to establish a section on control over the implementation of decisions of Constitutional Court.

II. Suggestions and recommendations for further improving the normative legal base:

7. It is proposed to develop a Law of the Republic of Uzbekistan “On Constitutional Proceedings”, which comprehensively regulates the issues of constitutional proceedings.

8. It is proposed to introduce a new chapter in the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” regulating the interaction of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan with the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, the President of the Republic of Uzbekistan, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan and local authorities, especially the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan.

9. Based on the powers of the Constitutional Court, it is proposed to state Article 4 of the Constitutional Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”, which reflects the legal status of the Constitutional Court in the following edition:

“The Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan is a permanent independent judicial body that considers cases on compliance with the Constitution through the implementation of constitutional justice and exercises other powers established by the Constitution and the law.”

10. To include in the Law “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” Article 3¹, which reflects the basic concepts related to the constitutional justice and their definitions, and to state in the following edition:

“Article 3¹ Basic concepts

The following basic concepts are applied in this Law:

***constitutional justice** – activities related to ensuring the constitutional principle of the primacy of human rights and freedoms in the acts of the legislature*

and the executive, as well as the exercise of other powers established by the constitution and law;

***constitutional proceedings** – procedural activity regulated by the law and the acts of the Constitutional Court, aimed at consideration of constitutional and legal issues by the competent judicial authority, adoption of a legal act, reconsideration in cases established by law;*

***constitutional complaint** – Constitutional complaint – the right of individuals and legal entities to appeal to the Constitutional Court if they believe that the normative legal acts used in particular case violate their constitutional rights and after the use of all other means of protection in court;*

***Submitting a case to the Constitutional Court** – the right of subjects established by law to submit issues on constitutional judicial cases within the competence of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”*

11. In the perspective, it is proposed to introduce the second part of the Article 77 in the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” the right of applying directly to the Constitutional Court on issues of compliance of normative legal acts to be applied by the courts in a particular case with the Constitution of the Republic of Uzbekistan.

12. It is expedient to include Article 85¹ in the Law “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” in order to establish in the current legislation the procedure and the terms of the consideration by the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan of the appeal of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan initiated by the courts, on the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with normative legal acts to be applied in a particular case;

“Courts are obliged to suspend a case when it is not possible to consider the normative legal act applied in a particular case until the Constitutional Court makes a decision on the constitutionality of the case. The Supreme Court of the Republic of Uzbekistan shall, within one month, appeal to the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan on the issue of constitutionality. The Constitutional Court shall make a decision on the appeal of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, initiated by the courts, on the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with normative legal acts to be applied in a particular case within two months from the date of receipt of such case and the decision will be published in the mass media and on the official website of the Constitutional Court”.

13. In order to establish specific procedures for the implementation of prior constitutional review it is proposed to include Article 83 in the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”:

“The Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan must consider and decide within fifteen days on the issues of the compliance of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with the constitutional laws of the Republic of Uzbekistan, laws of the Republic of Uzbekistan on the ratification of international treaties of the Republic of Uzbekistan – prior to their signing by the President of the Republic of Uzbekistan”.

14. It is expedient to make the following addition to the second paragraph of the first part of Article 4 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”: The Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan shall determine the conformity of laws with the Constitution of the Republic of Uzbekistan until they are signed in accordance with the request of the President of the Republic of Uzbekistan.

15. In order to clearly reflect in the legislation the content of the information of the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan on constitutional legitimacy provided to the parliamentary chambers and the President of the Republic of Uzbekistan, it is proposed to add Article 87¹ to the Law of the Republic of Uzbekistan "On the Constitutional Court":

“Article 87¹. Information on the state of constitutional legality in the Republic of Uzbekistan on the results of generalization of the practice of constitutional proceedings in the Republic of Uzbekistan.

Based on the results of the generalization of the practice of constitutional proceedings, the annual report to the Chambers of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan and the President of the Republic of Uzbekistan on the state of constitutional legitimacy in the country should reflect:

Analysis of materials studied and considered by the Constitutional Court;

Information on the level of constitutional regulation of social relations in society, gaps in law and discrepancies between normative-legal acts;

problems in ensuring constitutional legitimacy in the country and proposals and recommendations for their elimination”

16. In order to ensure the supremacy of the Constitution and laws, it is proposed the introduction of the practice of reviewing cases to eliminate gaps in the law by Constitutional Court.

17. It is proposed to supplement Article 72 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan” with the following sentence:

“Decisions, conclusions and other acts of the Constitutional Court, as well as the dissenting opinions of the judges of the Constitutional Court on them shall be published in the mass media and on the official website of the Constitutional Court»

18. In order to establish the rules for appealing a constitutional complaint to the Law of the Republic of Uzbekistan "On the Constitutional Court" it is proposed to state the first part of Article 86 and include the fourth part in the following edition.

*Complaints of citizens and legal entities whose constitutional rights and freedoms, in their opinion, are violated by **normative legal acts** applied in a particular case that does not comply with the Constitution of the Republic of Uzbekistan, are filed no later than one year from the date of the end of the consideration of the case in court, if all other means of judicial protection have been exhausted.*

Unless otherwise provided by international treaties and agreements of the Republic of Uzbekistan, individuals and legal entities of foreign countries, stateless

persons have the right to appeal to the Constitutional Court in the manner prescribed by this Law.

19. It is proposed to introduce Article 50¹ of the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan”:

“Article 28¹. Written proceedings (simplified procedure)

The case may be considered in writing (simplified) proceedings if the court finds that the documents are sufficient for a written hearing and the participation of the parties in the case is not necessary to ensure their rights and freedoms, and if the parties do not object.

When the case is considered in writing (simplified), the court simply examines the available documents in the case, makes a decision based on the written appeals and requests of the parties to the case, this decision is called a written decision.

20. It is proposed to make a decision by The Constitutional Court of the Republic of Uzbekistan on the procedure for official interpretation of the Constitution and laws of the Republic of Uzbekistan:

The resolution contains the basic concepts of official interpretation of the Constitution and legislation, the procedure for interpretation of legal norms and the main requirements to their content, issues of acceptance or rejection of appeals for interpretation, deadlines, determination and publication of legal documents. should be illuminated.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

АБДУЛЛАЕВА МАФТУНА МУРОТ КИЗИ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫХ ОСНОВ
ИНСТИТУТА КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ В
РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

12.00.02 – Конституционное право. Административное право.
Финансовое и таможенное право

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии по юридическим наукам (PhD)

Ташкент – 2021

Тема диссертации доктора философии PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № B2018.2.PhD/Yu181.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещён на трёх языках (узбекском, русском, английском (резюме)) на веб-странице Научного совета (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) и Информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:

Тультеев Ильяс Тавасович,
доктор юридических наук, доцент

Официальные оппоненты:

Хусанов Озод Тиллабоевич,
доктор юридических наук, профессор

Миракулов Миравзал Миродилович,
доктор юридических наук, доцент

Ведущая организация:

**Высшая школа судей при Высшем
судейском совете Республики
Узбекистан**

Защита диссертации состоится 5 июня 2021 года в 10:00 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г.Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрирована за №962) (Адрес: 100047, г.Ташкент, улица Амир Темур, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан «24» мая 2021 года.

(протокол реестра № 4 от «24» мая 2021 года).

Р.Р.Хакимов

Председатель Научного совета по
присуждению ученых степеней, доктор
юридических наук, профессор

И.Р.Беков

Секретарь Научного совета по
присуждению ученых степеней,
кандидат юридических наук,
и.о. профессора

М.А.Ахмедшаева

Председатель научного семинара при
Научном совете по присуждению
ученых степеней, доктор юридических
наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация докторской (PhD) диссертации)

Целью исследования является разработка предложений и рекомендаций по совершенствованию организационно-правовой базы института конституционного правосудия в Республике Узбекистан.

Объектом исследования выступает система конституционно-правовых отношений, возникающих в процессе осуществления конституционного правосудия в Республике Узбекистан.

Научная новизна исследования состоит в следующем:

обоснована необходимость включения Председателя Счетной палаты Республики Узбекистан в перечень субъектов, имеющих право выносить вопросы на рассмотрение Конституционного суда Республики Узбекистан;

необходимость включения Председателя Счетной палаты Республики Узбекистан в список участников заседания Конституционного суда Республики Узбекистан и возможность высказать свое мнение по всем рассматриваемым вопросам;

необходимость включения в полномочия Пленума Верховного суда Республики Узбекистан рассмотрение представления Председателя Верховного суда Республики Узбекистан по обращению Верховного суда Республики Узбекистан в Конституционный суд Республики Узбекистан по инициативе судов по приведению в соответствие Конституции Республики Узбекистан с нормативно-правовыми актами, подлежащими применению в конкретном случае;

необходимость представления Председателем Верховного суда Республики Узбекистан представлений в Конституционный суд Республики Узбекистан по вопросам, требующим толкования законов.

Внедрение результатов исследования. На основе научных результатов исследования вопросов совершенствования организационно-правовой базы института конституционного правосудия:

Предложение о включении Председателя Счетной палаты Республики Узбекистан в перечень субъектов, имеющих право вносить вопросы на рассмотрение Конституционного суда Республики Узбекистан, отражено в части первой статьи 25 Конституционного закона Республики Узбекистан № ЗРУ-431 «О Конституционном суде Республики Узбекистан» в соответствии с законом Республики Узбекистан от 17 марта 2020 года № ЗРУ-612 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан» (справка Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 10 декабря 2020 г. №05/1-01-259а). Реализация данного предложения способствует расширению круга субъектов, имеющих право вносить вопросы для рассмотрения Конституционным судом и для улучшения прав Счетной палаты Республики Узбекистан при осуществлении государственного финансового контроля;

Предложение о включении Председателя Счетной палаты Республики Узбекистан в список участников заседания Конституционного суда Республики Узбекистан и возможность высказать свое мнение по всем

рассматриваемым вопросам внесены в первую часть статьи 27 Конституционного закона Республики Узбекистан № ЗРУ-431 «О Конституционном суде Республики Узбекистан» согласно закону Республики Узбекистан от 17 марта 2020 года № ЗРУ-612 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан» (справка Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 10 декабря 2020 г. №05/1-01-259а). Реализация данного предложения служит расширению круга участников Конституционного суда и улучшению прав Счетной палаты Республики Узбекистан при осуществлении государственного финансового контроля;

Предложение о включении в полномочия Пленума Верховного суда Республики Узбекистан рассмотрение представления Председателя Верховного суда Республики Узбекистан по обращению Верховного суда Республики Узбекистан в Конституционный суд Республики Узбекистан по инициативе судов по приведению в соответствие Конституции Республики Узбекистан с нормативно-правовыми актами, подлежащими применению в конкретном случае нашли своё отражение в части второй статьи 17 Закона Республики Узбекистан № 162-П «О судах» согласно Закону Республики Узбекистан от 10 мая 2019 г. № ЗРУ-536 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с совершенствованием деятельности некоторых государственных органов и организаций» (справка Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 10 декабря 2020 г. №05/1-01-259а). Реализация данного предложения служит расширению полномочий Пленума Верховного суда Республики Узбекистан и определению порядка рассмотрения Конституционным судом нормативно-правовых актов, подлежащих применению в конкретном случае, соответствии Конституции Республики Узбекистан;

Предложение представления Председателем Верховного суда Республики Узбекистан представлений в Конституционный суд Республики Узбекистан по вопросам, требующим толкования законов использовано для разработки дополнений к абзацу одиннадцатому статьи 26 закона Республики Узбекистан № 162-П «О судах» согласно закону Республики Узбекистан от 10 мая 2019 г. № ЗРУ-536 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с с совершенствованием деятельности некоторых государственных органов и организаций» (справка Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 10 декабря 2020 г. №05/1-01-259а). Реализация этого предложения позволит ввести полномочия Председателя Верховного суда Республики Узбекистан по представлению в Конституционный суд определения пределов применения законодательства и их толкования.

Структура и объем диссертации. Структура диссертации состоит из введения, трех глав, состоящих из девяти параграфов, заключения, библиографии и приложения. Объем диссертации составляет 153 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Абдуллаева М.М. Модернизация жараёнида Ўзбекистонда Конституциявий суд фаолиятини такомиллаштириш масалалари // Ўзбекистон Республикаси Қонунчилиги таҳлили. 2016. №3 Б. 12-16. (12.00.00; № 9);

2. Абдуллаева М.М. Ҳуқуқ нормаларини шарҳлашда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг роли // Юридик фанлар ахборотномаси. 2018. – №1. – Б. 39–43. (12.00.00; №20);

3. Абдуллаева М.М. Конституциявий судлов фаолиятининг ҳуқуқий асосларининг такомиллашуви // Ўзбекистон Қонунчилиги таҳлили. 2018. – №1 – Б.15-18. (12.00.00; № 9);

4. Абдуллаева М.М. Конституциявий ҳуқуқбузарлик тушунчаси ва унинг ўзига хос хусусиятлари // Ўзбекистон Қонунчилиги таҳлили. 2018. – №3 – Б. 16-20. (12.00.00; № 9);

5. Абдуллаева М.М. Конституциявий судлов объектининг назарий-ҳуқуқий масалалари // Юридик фанлар ахборотномаси. 2018. – №3 – Б. 50–54. (12.00.00; №20);

6. Abdullayeva M.M. Formation and development of constitutional justice in the Republic of Uzbekistan // Право и жизнь. 2018. – № 2 P. 70-82. (12.00.00; №18);

7. Абдуллаева М.М. Конституциявий судлов институти тушунчасининг айрим-назарий-ҳуқуқий муаммолари // Жамият ва бошқарув. 2019. № 1 (83)– Б. 48-54. (12.00.00; №6);

8. Абдуллаева М.М. Хорижий мамлакатларда конституциявий судлов институтининг ривожланиши: қиёсий ҳуқуқий таҳлил // Юридик фанлар ахборотномаси. 2020. – №2 – Б. 23-29. (12.00.00; №20);

9. Abdullayeva M.M. “Constitutional complaint as an effective instrument of constitutionalism development in Uzbekistan” // Scientific researches for development future International conference B&M Publishing Research and Publishing Center “Colloquium” San Francisco, California. February 28, 2019 – P. 34-39.

10. Abdullayeva M.M. “Some matters of the Constitutional court proceedings” // International Journal of research 3rd EdulINDEX International Multidisciplinary Conference held on 6-7 April 2019 at Edupedia Publications Pvt.Ltd, New Delhi. – P. 180-185.

11. Абдуллаева М.М. Конституциявий судлов субъекти ҳуқуқий мақомининг ўзига хос хусусиятлари // “Бизнес ва инновация: ҳуқуқий масалалар ва ечимлар” мавзусида Республика илмий-амалий конференцияси. Т.ТДЮУ, 2018. – Б.384-386.

12. Абдуллаева М.М. Конституциявий суд ҳуқуқий ҳужжатларининг

юримдик табиати // Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси миллий тикланишдан миллий тараққиёт сари ривожланишнинг мустаҳкам ҳуқуқий асоси Республика илмий конференцияси материаллари тўплами Т.ТДЮУ, 2019. – Б.167-175.

II бўлим (I часть; I part)

13. Абдуллаева М.М. Ўзбекистон Республикасида конституциявий жавобгарликни такомиллаштириш истиқболлари. Ҳуқуқнинг долзарб муаммолари ёш ҳуқуқшунослар нигоҳида давра суҳбати материаллари тўплами Т.: ТДЮУ 2016. Б. 17-21.

14. Абдуллаева М.М. Конституциявий жавобгарлик – юримдик жавобгарлик тури сифатида. Рисола Т. ТДЮУ. 2016. – 72 б.

15. Абдуллаева М.М. Ҳуқуқ назариясида жавобгарлик тушунчасига замонавий ёндашувлар. // Дастлабки тергов ва суд жараёнида замонавий криминалистик техник воситалар ва тактик усуллардан фойдаланиш имкониятлари. Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Т.ТДЮУ. 2016. – Б. 350-354.

16. Abdullayeva M.M. The role of constitutional control in democratic states. Asian journal of research // Social science Republic of Korea, №1 (1) 2017. P. 84-96.

17. Абдуллаева М.М. Ҳуқуқ назариясида конституциявий назорат тушунчаси ва аҳамияти. Замонавий илм-фан ютуқлари тараққиётнинг муҳим омили (юримдик фанлар мисолида) // Т.: ТДЮУ 2017. Б. 195-201.

Автореферат «ТДЮУ Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали тахририятида тахрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 24.05.2021.
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman».
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табоғи 3,5. Адади: 100. Буюртма №34.

100060, Тошкент, Я.Ғуломов кўчаси, 74.

«TOP IMAGE MEDIA»
босмаҳонасида чоп этилди.